

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

УДК 327.351

Григор О. О.,
кандидат наук з державного управління, доцент,
докторант, Національний педагогічний університет
ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ),
gileya.org.ua@gmail.com

ПРОБЛЕМИ ДОСЯГНЕННЯ КОНСЕНСУСУ МІЖ ДЕРЖАВОЮ І СУСПІЛЬСТВОМ НА ПІДСТАВІ ТЕРПИМОСТІ Й ТОЛЕРАНТНОСТІ

Консенсус одночасно є принципом, методом і технологією прийняття політичних рішень на підставі подолання розбіжностей унаслідок виявлення та усвідомлення спільних інтересів. Тому його чинність поширюється не тільки на внутрішньополітичні, але й на зовнішньополітичні процеси. Досягнення консенсусу між державою і суспільством може бути визначене як пом'якшення конфлікту між «низамми» та «верхами» на засадах терпимості й толерантності. Поняття терпимості позначає соціально-психологічний прояв поваги і доброзичливості людини щодо переконань «іншого». Толерантність визначає здатність суб'єкта реагувати на будь-який несприятливий чинник з огляду на відсутність ворожості стосовно «не свого». Завдяки цьому терпимість і толерантність виявляються засобами гармонізації інтересів у гетерогенному суспільстві, передумовою досягнення загальнонаціональної консолідації.

Ключові слова: людина, політика, конфлікт, консенсус, терпимість, толерантність.

Терпимість і толерантність самі по собі не є достатніми умовами подолання подібних конфліктів. Але вони є необхідними умовами суспільної злагоди та пошуку виходу із проблемної ситуації [1, с. 207]. Розглядаючи зміст понять терпимості й толерантності як передумови консенсусу всередині держави й суспільства, що дає змогу пом'якшувати соціальні конфлікти між «низамми» та «верхами», варто враховувати: хоча зазначені поняття тісно пов'язані, водночас між ними існують певні відмінності. Як зазначають дослідники, поняття терпимості позначає соціально-психологічне вираження поваги й доброзичливості до переконань іншого, стримання несприйняття незвичайного в чужому; у цьому понятті завжди міститься вказівка на певну межу дії, що виконується. У системі політичних концептів зміст терпимості розкривається через поняття «прощати», «вміти забувати погане». Толерантність визначає здатність суб'єкта реагувати на будь-який несприятливий чинник; вона не передбачає прощення, оскільки орієнтована на настанову свідомості в напрямі відсутності ворожості до «іншого», «не свого». Ціннісна характеристика є важливою складовою толерантності як соціально-культурного гешталту, що визначає конструктивний вектор у комунікативному поліетнічному просторі [2, с. 9-10]. На нашу думку, останню характеристику варто застосовувати не тільки до поліетнічного, але й до будь-якого соціального простору, який охоплює відносини між суб'єктами (індивідуальними / груповими) з різними цілями, інтересами, тим самим об'єктивно потребуючи толерантності як умови дотримання «балансу сил» між ними, що постає необхідною умовою збереження та розвитку суспільства.

Зміст толерантності визначається спрямованістю на пошук консенсусу між різними сторонами / партнерами.

Толерантність дає змогу узгодити суперечності, які часто мають антагоністичний характер і стосуються релігійних, етнічних, соціально-економічних, політичних проблем. У процесі пошуку нових цінностей через узгодження певних суспільних потреб, намірів чи особистої зацікавленості виникає потреба у формуванні толерантної позиції кожного суб'єкта [3, с. 49].

У царині політичних відносин толерантність відіграє важливу роль. Вона виступає органічною нормою демократичної організації влади, утворюючи той соціально-психологічний клімат, поза яким унеможливлються самі демократичні засади і процедури перебігу політичного процесу. Толерантність сприяє репрезентації специфічних інтересів різноманітних меншин, груп, спільнот і трансформації цих інтересів у площину політичної практики. Толерантність є умовою формування і життєздатності ринку політичних ідей, програм, стратегій розвитку, сприяючи їх чесній конкуренції, доступності для ознайомлення з ними широкого загалу, підтримці з його боку оптимальних варіантів, урахуванню альтернативних пропозицій [4, с. 33].

Є. Бистрицький наголошує, що толерантність, як одна з максим демократії, нині набуває значення найважливішої умови вирішення можливих суперечок, протиріч, зіткнень. Її розглядають не тільки як основу примирення ворогуючих сторін у локальних конфліктах: так само до толерантності звертаються, закликаючи до громадянської терпимості, національної згоди, припинення насильства з боку владних структур для подолання внутрішніх конфліктних ситуацій [5, с. 146].

Нормативною умовою участі всіх громадян в суспільстві суперництва, умовою справедливого існування в сучасному світі дисенсусу культур, цивілізацій, де кожен прагне перемогти, перевершити іншого, намагається не поступитися чеснотами, заслугами, морально-етичними, політичними, релігійними цінностями, постають саме взаємна толерантність, взаємна терпимість, а отже, взаємна повага і взаємне самообмеження. У цьому розумінні нетерпимість кваліфікується як найвищий ступінь несправедливості в діях і поведінці.

На думку сучасного німецького філософа Р. Форста, ситуація взаємної толерантності і взаємної терпимості – це ситуація «взаємної поваги». Вона докорінно відрізняється від тієї, коли толерантність потрактовується як «ситуація мирного співіснування», «паралельного існування» за умов дисенсусу культур, світу. Толерантність, що розглядається як співіснування, безперечно, визнає за краще мирне співіснування, погоджується на форму взаємного компромісу. Але така толерантність, що базується на прагматичному інтересі, не має нормативного характеру, є наслідком перемир'я після інтенсивних конфліктів, виснажливої боротьби. Вона зберігається лише доти, доки одна зі сторін не перепочине і не відновить боротьбу за досягнення поставлених цілей [6, с. 165-166].

Ситуація толерантності не взаємна й у ситуації “дозволу”, коли одна зі сторін, яка є більшістю, надає “дозвіл” меншості жити відповідно до її – меншості – поглядів, цінностей лише доти (і це є вирішальною умовою), доки меншість не бере під сумнів точку зору авторитету, більшості. За таких умов сторона, яка займає домінуючу політичну позицію, є більшістю, має владу й авторитет, “дозволяє” деякі відхилення іншій стороні, яка є меншістю. На думку Р. Форста, інструментальні, прагматичні обґрунтування толерантності призводять до невзаємних, потенційно репресивних форм толерантності, де ситуація толерантності “невзаємна”, “ситуативна”, “вкрай нестабільна”. Така толерантність сприймається як страждання, а там, де дозволяється страждання, стає можливим і насильство. Подібна толерантність не створює стабільного соціального стану, в якому можуть розвиватися взаємна довіра і повага: адже за такого стану речей суспільна влада, владні відносини можуть змінюватися на користь однієї чи іншої групи, а це фактично скасовує сутнісну основу для толерантності [6, с. 166].

Реалізація принципу толерантності для досягнення консенсусу всередині держави і суспільства з метою пом'якшення конфлікту між “низамми” та “верхамми” передбачає ситуацію створення умов (зокрема – ідеологічними й силовими засобами) раціонально-критичного, аргументованого дискурсу, спрямованого на досягнення взаємоприйнятної угоди, договору, що мав би чинні нормативно-стримувальні наслідки. Досягнення ситуації толерантності можливе тоді, коли існують відповідні умови для раціонально-договірного розв'язання конфлікту: силові (стримувальні) засоби й інформаційний простір, який охоплює інформаційне забезпечення, допомогу у виробленні відповідної позиції. Ці умови уможливають прийняття рішень, що, власне, і обмежує нетерпимість [5, с. 148]. Толерантність покликана трансформувати креативну, протестну енергію мас у мирне продуктивне річище, через інституційні, організаційні та процедурні механізми формування загальної політичної волі убезпечити суспільство від сваволі, насилля, екстремізму [4, с. 33].

Отже, толерантність як умова досягнення консенсусу всередині держави і суспільства нині найчастіше розглядається на тлі загальної стратегії, спрямованої на раціональне подолання зіткнень суперечностей у разі виникнення соціального конфлікту. В основі такого сприйняття ситуації толерантності прихована надія подолати конфлікт на спільній основі інтелектуального зусилля до толерантності, зокрема – групового раціонально-вольового самостримання [7].

Розвиток людських спільнот відбувається завдяки діалектиці конфлікту та консенсусу. Однак Л. Козер пропонує розрізняти ті соціальні конфлікти, що виникають у межах базового консенсусу, і ті, що ставлять під питання самі ці межі. Перші з них є позитивно функціональними з погляду соціальної системи, другі – загрожують зруйнувати її структуру. Спосіб захисту від подібної загрози дослідник убачає в інституціоналізації конфлікту й терпимості щодо нього, а також у створенні свого роду захисних клапанів, які сприяють зміщенню цілей суб'єкта, спонукаючи його прагнути не вирішити певну ситуацію, а лише усунути напруження, що виникло з цієї причини [8, с. 183].

Розвиваючи наведену вище думку, І. Климкова наголошує: конфлікт може бути корисним виключно тоді, коли відбувається на основі закріплених законодавчо норм і правил. В іншому випадку зіткнення починає загрожувати суспільній єдності, а отже, набуває регресивного, руйнівного характеру. Намагання встановити відповідні межі конфлікту властиве всім типам соціальної та політичної організації [9, с. 49]. Отже, консенсус є домінуючим відносно конфлікту, позначаючи принципове визнання того, що за всієї протилежності інтересів об'єктивно існує сфера потенційної згоди (національного чи глобального виміру), прагнення не наразити її на небезпеку внаслідок реалізації цих інтересів [10, с. 58]. Дотримання цього принципу, на нашу думку, набуває особливого значення в умовах виникнення в суспільстві конфлікту між “низамми” та “верхамми”, створюючи перспективу його вирішення на основі терпимості й толерантності. Варто визначити, якими методами можливо досягти такої перспективи.

Засоби пом'якшення конфлікту між “низамми” та “верхамми” всередині держави і суспільства, на наш погляд, відповідають загальним методам урегулювання відносин між конфліктуючими сторонами шляхом застосування стратегії консенсусу:

- технології й методи, які ґрунтуються на принципах “чесних переговорів” та виключають можливість застосування нечесних кроків, щоб запобігти перетворенню політико-правових конфліктів на некеровані деструктивні процеси. Якщо суб'єкти конфлікту не зорієнтовані на модель “виграш–виграш”, то слід опрацювати кооперативну орієнтацію вирішення проблем – спробувати налагодити відповідальну розмову (переговори), в ході якої опоненти могли б відкрито висловити думки, виокремити протилежні позиції, скоригувати власні інтереси в напрямку зближення;

- метод досягнення “дистрибутивної справедливості” (розподіл поступок залежно від участі та витрат), порушення якого може спричинити психологічний опір, негативні емоційні реакції сторін, ввести конфлікт в ескалацію. Для досягнення згоди на стадії згорання протистояння сторін провідну роль відіграє пропозиція найкращої альтернативи. Кінцевим результатом переговорів має бути запропонований посередниками пункт угоди, від якої ніхто із супротивників не відмовиться; нерідко це стає спробою “конвертації” об'єкта конфлікту на рівнозначну матеріальну чи духовну цінність або пропонується визначена у правовій формі версія розподілу чи “сумісного користування” об'єктом;

- консенсуальне голосування. Воно передбачає наявність декількох пропозицій з обговорюваного проекту політичного рішення чи законопроекту і здійснюється шляхом урахування запропонованих переваг. Якщо протягом обговорення було висловлено декілька різних суперечливих пропозицій, то, підбиваючи підсумки, слід взяти за основу пропозиції, що досягли високого рівня консенсусу (погодження) і принципово не суперечать ідеї проекту [11, с. 23-24].

Крім позитивних якостей, проаналізовані консенсуальні методи пом'якшення конфлікту між “низамми” та “верхамми” всередині держави і суспільства мають й окремі вади, пов'язані з рівнем політичної та правової культури суб'єктів конфлікту: необхідність багаторазових узгоджень позицій, що занадто подовжує прийняття рішення; загроза

прийняття неконкретних, розпливчастих і, зрештою, неефективних рішень [11, с. 24].

І все ж надання переваг консенсуальним методам сприятливо впливає на психологічний клімат суспільства: воно орієнтує соціум не на конфронтацію й тиск на незгодних, а на врахування альтернативних позицій. Консенсус формує нову толерантну свідомість суспільства, коли визнання чужих інтересів стає умовою здійснення власних цілей і прагнень. Толерантність постає найважливішою умовою знаходження компромісів, подолання конфліктів. Нетерпимість веде до загибелі, через що проблема толерантності нині набуває глобального значення [12, с. 22]. Особливу роль терпимість і толерантність відіграють у процесі формування сучасної національної ідеї, яка об'єднувала б фрагментоване суспільство [13, с. 75].

З огляду на це, толерантність є одним із засобів гармонізації інтересів у гетерогенному суспільстві, передумовою досягнення загальнонаціональної консолідації. До найважливіших принципів гармонійних відносин між громадянами та державою, які сприяють наповненню функціонування державного механізму соціальним змістом, належать принципи солідарності й субсидіарності. Солідарність передбачає цілеспрямоване об'єднання різних груп суспільства навколо основних визначених державою цілей, цінностей, як поточних, так і на тривалу перспективу; вона ґрунтується на допомозі сильніших слабшим, на обопільній підтримці та взаємних обов'язках громадян перед державою та один перед одним [14, с. 8]. Субсидіарність визначає легітимні повноваження певних соціальних інституцій і відповідальність держави в межах її повноважень [15, с. 114–115]. Дотримання названих принципів зумовлює виникнення нової якості державної влади й політичних інститутів, які від відносин панування та підпорядкування переходять до солідарних відносин з громадянами. Основою для цього постає консенсус інтересів.

Актуальність досягнення зазначеної мети зумовлює увагу до характеристики місця та ролі політичних зносин політичних партій у контексті досягнення політичного консенсусу, оскільки в сучасному світі саме політичні партії найчастіше постають виразниками інтересів різних груп суспільства. Через мережу політичних партій парламентського типу, які сприяють формуванню і вираженню політичної волі народу, забезпечується демократичний вимір функціонування конституційної держави. Така політична воля є результатом досягнення суспільного консенсусу між цими інституціями. Для демократичного дискурсу партій важливим є мінімізація становлення й поширення політичних течій популістського та радикального спрямування. Відкритий демократичний дискурс між партіями передбачає межі суспільного консенсусу, якими постають права меншості [16, с. 65].

Відносини між політичними партіями набувають особливого значення у контексті досягнення політичного консенсусу через те, що партії є важливою частиною публічної політики, інститутом політичної системи та політичної комунікації. Партії через здійснення низки політичних функцій (політичне кар'єрне просування, політична освіта, політична соціалізація) можуть ефективно впливати на розвиток суспільства, брати активну участь в комунікаційному процесі, проте лише

тоді, коли вони здатні розробляти стратегію соціального розвитку, пропонувати привабливі для суспільної думки шляхи вирішення проблем, обговорювати їх з суспільством, впливати на своїх представників в органах влади. З точки зору представництва та вираження групових інтересів політичні партії постають головними елементами громадянського суспільства. Основне комунікативне завдання політичних партій – стати сполучною ланкою між державою та громадянським суспільством [17]. У разі успішного вирішення такого завдання досягнення політичного консенсусу може перетворитися на реальність.

У сучасних умовах на політичні партії покладається функція забезпечення нормального ходу формування та легітимації органів публічної влади, здійснення контролю над владою, забезпечення механізму її підзвітності й підконтрольності народу. Ключовим механізмом досягнення політичного консенсусу у політичних зносинах між політичними партіями у демократичному суспільстві, на думку С. Ліпсета, є вибори. Дослідник вважає, що питання про згоду між партіями й виборцями дотепер значною мірою недооцінюється; між тим стабільна демократія вимагає, щоб всі головні політичні партії мали своїх прихильників серед різних верств населення. Система, в якій підтримка різних партій повністю збігається з основними соціальними групами, не може існувати на демократичній основі, оскільки такий розвиток відображає стан конфлікту між групами, настільки інтенсивного і яскраво вираженого, що виключає будь-яку можливість компромісу [18, с. 25]. Там, де партії не здобувають підтримки тієї або іншої основної верстви населення, вони втрачають важливий досвід для встановлення компромісу. Так само є важливим, щоб партії мали лідерів різного походження, для того, щоб мати змогу засвідчити зв'язок з багатьма групами, навіть у тому випадку, коли вони не мають від деяких з них жодної підтримки [19, с. 73]. Зазначені характеристики згоди можуть бути визначені як необхідні умови досягнення консенсусу.

Водночас, як зазначає М. Савчин, конституційному регулюванню статусу політичних партій у багатьох випадках не вистачає визначення критеріїв демократичності партій, а саме: колегіальність вищих партійних органів; неприпустимість функціонування організаційних структур авторитарного й тоталітарного типу; заборона формування організаційних структур за місцем роботи членів партії; наявність внутрішньопартійного арбітражу; прозорість механізму публічного звітування про джерела та напрями фінансування політичних партій; обмеження щодо максимального розміру фінансування з боку одного фінансового донора [16, с. 68].

Невирішеність зазначених питань переміщує ведення виборчих кампаній у формальний бік з фактичними фінансовими зловживаннями, домінуванням керівництва партій у висуванні кандидатів на представницькі мандати, виробленням тактики і стратегії політичної боротьби переважно авторитарного змісту. Зазначені негативні моменти можуть призвести до викривлення політичної волі народу, до неадекватного представництва політичних сил в органах публічної влади. Тому проблема контролю виборчого процесу з боку громадськості для досягнення дійсного політичного консенсусу, а не його імітації, зберігає актуальність.

Так само актуальною є і характеристика політичних зносин політичних партій у контексті досягнення політичного консенсусу на рівні парламенту. Саме на цьому, максимально персоналізованому рівні консенсусу, особливого значення набуває спроможність політичних суб'єктів до конструктивного діалогу. На парламентському рівні партії можуть об'єднуватися як для підтримки уряду, так і проти нього. Як зазначає М. Дюверже, життям багатопартійних парламентів керують альянси; так само від них залежить життєздатність урядів, які не могли б сформуватися без міжпартійних угод [20, с. 402].

Сучасна політична наука виокремлює такі вимоги до формування парламентського консенсусу: принципова рівність та суб'єктність учасників; діалогічність обговорення предмета узгодження; свідомий характер дискурсу, відсутність маніпуляції; раціональність; динамізм, перманентна підтверджуваність консенсусних домовленостей; відкритість, максимальна публічність; багаторівневність і взаємозв'язок рівнів [21, с. 91].

Цікавим і повчальним в аспекті застосування технології парламентського консенсусу постає досвід постфранкістської Іспанії. Після смерті диктатора Ф. Франко у 1975 р. в країні зберігся потужний блок колишньої старорежимної бюрократії, реакційних військових та церковних кіл, що являв собою небезпеку для досить хистких демократичних структур. Картина соціально-політичної напруженості доповнювалася вибухом регіонального, ультраправого та лівого тероризму. Ситуацію дестабілізувала також економічна криза, показниками якої були бурхливе зростання інфляції й безробіття, дефіцит торговельного балансу, висока зовнішня заборгованість. За такої ситуації в жовтні 1977 р. однопартійний правочентристський уряд Союзу демократичного центру (СДЦ), що не мав парламентської більшості, пішов на укладання домовленості з усіма репрезентованими у законодавчому органі партіями – т. зв. “Пакт Монклоа”, який містив програму економічних та політичних заходів, необхідних для завершення перехідного етапу. Лідер СДЦ А. Суарес зазначав, що політика широкого міжпартійного співробітництва має тимчасовий характер і, розпочавшись після всезагальних виборів, завершиться прийняттям конституції. Проте всупереч своєму ситуативному характеру угода практично відразу позитивно вплинула на політичне середовище. У низці партій відбулося розмежування: на авансцену вийшли фракції та фракції, які стояли на позиціях здорового глузду; “непримиренних” же було відсунуто на другий план [22, с. 58-61].

Будучи, по суті, втіленням принципу широкої коаліції у річницю стратегії національного примирення, “Пакт Монклоа” створив сприятливий морально-психологічний клімат для подальших демократичних перетворень. Консолідована політична воля уряду та парламентських партій дала змогу застосувати у конституційному процесі техніку консенсусу. Її елементами, зокрема, стали: ведення переговорів представниками всіх груп, зацікавлених даним питанням, при тому, що склад учасників змінювався залежно від його характеру; обмежена кількість учасників групи, де розроблявся проект рішення, що прискорювало досягнення консенсусу; закритість, конфіденційність переговорів, завдяки чому партійне керівництво відгороджувалося від тиску загалу, легше погоджувалося

на поступки (певна незалежність політичних лідерів від волі мас, компромісність їхніх позицій у цьому випадку пішла на користь) [21, с. 93].

Унаслідок дотримання політичними елітами Іспанського суспільства консенсусних процедур новий Основний закон країни не відобразив інтереси однієї з політичних партій, а спирався на згоду абсолютної їх більшості [22, с. 62–64]. Наслідком міжпартійної співпраці стало також загальне зменшення конфліктності у суспільстві, певне розмивання традиційної межі між лівими та правими силами: перші тепер не сприймалися лише як адепти революційного насильства, а другі – як уособлення реакції. Показово, що після припинення чинності пакту зберігся міцний базовий рівень консенсусу, основу якого становили спільні цінності та ідеї, які було визнано пріоритетними порівняно із груповими інтересами. Зокрема, такі категорії, як “демократія”, “розвиток”, “входження до Європи” поділялися більшістю населення, виконували функцію суспільної інтеграції. Позиція численних соціальних груп визначалася готовністю до змін “у межах можливого” та неприйняттю екстремізму. Отже, зазначена модель культури парламентської діяльності вкрай важлива для налагодження консенсусного діалогу між різними сегментами суспільства, зокрема – між політичними партіями.

Крім того, враховуючи, що політичний процес у демократичних країнах розгортається переважно у публічній політиці, політичні партії, що є основними його суб'єктами, постійно стикаються з певними групами інтересів. Модифікації взаємодії між ними є одним з визначальних чинників формування політичного консенсусу. В умовах плюралістичної демократії функціональна місія політичних партій полягає в артикуляції й агрегації інтересів різних категорій населення, що об'єднує їх з організованими групами тиску. Але останні тільки вибірково транслюють вимоги певних класів, секторів, професій чи етносів до вповноважених установ. Групам інтересів, на думку М. Дюверже, притаманна вторинність політичної діяльності та намагання впливати на владу, не делегуючи при цьому (принаймні офіційно) людей до владних установ [20, с. 200]. Для політичних партій же характерна ідейно-символічна трансформація організаційно каналізованих колективних настроїв у систематизовані, згідно з програмним форматом, альтернативні проекти державної політики, що втілюється завдяки механізмам електоральної мобілізації і структурам кадрового рекрутингу. Проте активна медіативна роль лобістських об'єднань і добровільних асоціацій у продукуванні політичної волі, прийнятті актуальних рішень кардинально розширює дискурсивний простір легітимної репрезентації всього спектра інтересів структурованого, глибоко диференційованого громадянського суспільства [23].

Як наслідок, процедура універсалізація й нормативна егалітаризація доступу інтересів приватної і публічної сфер громадянського суспільства до релевантних центрів влади з метою конвертації кредиту довіри на певні соціально-економічні преференції позбавляє політичні партії та представницькі установи елітарної самодостатності, доповнюючи собою конкурентні засади відтворення ідейно-ціннісного консенсусу, що консолідує режимні

підвалини демократії. Оптимізація комунікативної інтеграції між організаціями приватної (суспільні асоціації) та публічної (партії) сфер забезпечує такі канали самовираження й ідентифікації, які краще використовувати задля висування вимог, адресованих службовцям центральних державних органів [24, с. 23].

М. Богданович доходить висновку, що характер партійної системи та структури партійних формувань має значний вплив на активність груп інтересів в умовах ліберально-демократичних режимів. Зокрема, американські законодавці опиняються в дуже уразливому положенні перед об'єднаннями тиску, особливо якщо ті уособлюють його власну конституційну базу. Це зумовлено слабкістю партійних організацій, браком партійної дисципліни, аморфністю ідеологічних розбіжностей між демократами та республіканцями. Парламентська модель правління з двома домінуючими політичними силами в державі унітарного типу (Великобританія) передбачає більш жорстку організаційну субординацію та ідеологічну диференціацію політичних партій, зумовлюючи групи інтересів взаємодіяти з безпосередніми творцями урядового курсу. У багатопартійних системах існує більш родючий ґрунт для діяльності груп інтересів на вищому законодавчому рівні, хоч особливий акцент вони роблять на перешкоджанні впровадженню небажаних для них рішень, ніж стимулюванні втілення конкретних політичних альтернатив [23]. Отже, в усіх розглянутих випадках ми спостерігаємо різні варіанти досягнення політичного консенсусу, у якому беруть участь не тільки відкрито діючі політичні партії, але й групи інтересів, діяльність яких найчастіше не є публічною. Від успішності його досягнення безпосередньо залежить функціонування державної влади.

Список використаних джерел

1. Шалин В.В. Толерантность (культурная норма и политическая необходимость) / В.В. Шалин. – Ростов-на-Дону: б.и., 2000. – 356 с.
2. Лі Же. Концепт толерантності у сучасному російському політичному дискурсі: автореф. дис. ... к.ф.н. / Лі Же; Таврійський національний університет ім. В.І. Вернадського. – Сімферополь, 2009. – 19 с.
3. Голубович О. Толерантність як чинник міжособистісної взаємодії у XXI сторіччі / О. Голубович // Вісник Львівського університету. – 2012. – Серія філософсько-політологічні студії. – Вип.2. – С. 49-56.
4. Ханстантинов В. Сутність толерантності / В. Ханстантинов // Наукові праці Чорноморського державного університету. – 2010. – Т.131. – Вип.118. – Політологія. – С. 30-34.
5. Быстрицкий Е.К. Конфликт культур и философия толерантности / Е.К. Быстрицкий // Демоны мира и боги войны. Социальные конфликты в посткоммунистическом мире. – К.: Политична думка, 1997. – С. 145-167; 456-458.
6. Ковадло Г. Толерантність як вимога розуму та взаємного самообмеження / Г. Ковадло // Філософські діалоги'2010. – К.: Інститут філософії імені Г.С. Сковороди НАН України, 2010. – Вип. 4. – С. 159-168.
7. Киянка І. Виховання принципу толерантності під час викладання політології [Електронний ресурс] / І. Киянка. – Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/11739/1/26_18Ukr_nac_ideya.pdf.
8. Козер Л. Функции социального конфликта / Л. Козер; [пер. с англ. О.А. Назаровой; под общ. ред. Л.Г. Ионина]. – М.: Идея-Пресс, Дом интеллектуал. книги, 2000. – 205 с.
9. Климкова І.І. Сутність та зміст проблеми суспільно-політичного консенсусу / І.І. Климкова // Наукові праці МАУП. – 2012. – Вип. 2(33). – С. 48-51.
10. Галкин А.А. Общественная стабильность: некоторые теоретические подходы / А.А. Галкин // Мировая экономика и международные отношения. – 1990. – № 9. – С. 55-67.

11. Герасіна Л.М. Консенсус як стратегія примирення в політико-правових конфліктах / Л.М. Герасіна // Український соціум. – 2006. – №6. – С. 17-24.

12. Лесечко М. Соціальна технологія і політика / М. Лесечко, О. Тертишна // Ефективність державного управління. – 2009. – Вип. 21. – С. 21-27.

13. Чернишова М.В. Толерантність як складова національної ідеї та національного інтересу сучасного українського соціуму / М.В. Чернишова // Гуманітарний часопис. – 2012. – №4. – С. 75-81.

14. Сковронський Д.М. Концепції соціально-правової держави та їх реалізація в сучасних умовах / Д.М. Сковронський // Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності. – 2011. – №4. – С. 3-9.

15. Гюффе О. Демократія в епоху глобалізації / О. Гюффе; пер. з нім. Л. Ситніченко та О. Лозинської. – К.: ППС – 2002, 2007. – 436 с.

16. Савчин М. Політичні партії та виборчі системи: спроби конституційної інженерії у контексті сучасного конституціоналізму / М. Савчин // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2008. – №3 (13). – С. 62-75.

17. Заславська О.О. Особливості інституційної теорії у вивченні політичної комунікації [Електронний ресурс] / О.О. Заславська. – Режим доступу: <http://intkonf.org/k-polit-n-zaslavska-oo-osoblivosti-institutsiynoyi-teoriyi-u-vivchenni-politichnoyi-komunikatsiyi/>

18. Липсет С. Консенсус и конфликт. Очерки по политической социологии: Реферат / С. Липсет. – М.: ИНИОН РАН, 1987. – 33 с.

19. Карагіоз Р.С. Основні парадигми аналізу "консенсусу" в західній науці / Р.С. Карагіоз // Актуальні проблеми політики : зб. наук. праць. – Одеса: Національний університет "Одеська юридична академія": Південноукраїнський центр гендерних проблем, 2012. – Вип. 46. – С. 66-74.

20. Дюверже М. Политические партии / М. Дюверже; пер. с фр. – М.: Академический проект, 2002. – 560 с.

21. Климкова І.І. Політичний консенсус та практики його втілення / І.І. Климкова // Політологічні записки. – 2012. – №6. – С. 90-99.

22. Хенкин С.М. Испания после диктатуры. Социально-политические проблемы перехода к демократии / С.М. Хенкин. – М.: Наука, 1993. – 127 с.

23. Богданович М.Л. Основні детермінанти діяльності груп інтересів [Електронний ресурс] / М.Л. Богданович. – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej3/txts/POLITICHNI/04-BOGDANOVICH.pdf>.

24. Шмиттер Ф. Размышления о гражданском обществе и консолидации демократии / Ф. Шмиттер // Полис. – 1996. – №5. – С. 16-27.

References

1. Shalyn V.V. Tolerantnost' (kul'turnaya norma u polytycheskaya neobkhodymost') / V.V. Shalyn. – Rostov-na-Donu: b.y., 2000. – 356 s.
2. Li Zhe. Kontsept tolerantnist' u sushasnomu rosiys'komu politychnomu dyskursi: avtoref. dys. ... k.f.n. / Li Zhe; Tavriys'kyu natsional'nyy universytet im. V.I. Vernads'koho. – Simferopol', 2009. – 19 s.
3. Holubovych O. Tolerantnist' yak chynnyk mizhosobystisnoyi vzayemodiyi u XXI storichchi / O. Holubovych // Visnyk L'vivs'koho universytetu. – 2012. – Seriya filosof's'ko-politolohichni studiyi. – Vyp.2. – С. 49-56.
4. Khanstantynov V. Sutnist' tolerantnosti / V. Khanstantynov // Naukovi pratsi Chornomors'koho derzhavnogo universytetu. – 2010. – Т.131. – Vyp.118. – Politolohiya. – С. 30-34.
5. Bystrytsky E.K. Konflykt kul'tur u fylosofyya tolerantnosti / E.K. Bystrytsky // Demony myra u bohy voyny. Sotsyal'nye konflykty v postkommunistycheskom myre. – K.: Politychna dumka, 1997. – С. 145-167; 456-458.
6. Kovadlo H. Tolerantnist' yak vymoha rozumu ta vzayemnoho samoobmezheniya / H. Kovadlo // Filosof's'ki dialohy'2010. – K.: Instytut filosofiyi imeni H.S. Skovorody NAN Ukrainy, 2010. – Vyp. 4. – С. 159-168.
7. Kyanka I. Vykhovannya prynstypu tolerantnosti pid chas vykladannya politolohiyi [Elektronnyy resurs] / I. Kyanka. – Rezhym dostupu: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/11739/1/26_18Ukr_nac_ideya.pdf.
8. Kozher L. Funktsyyi sotsyal'noho konflykta / L. Kozher; [per. s anhl. O.A. Nazarovoy; pod obshch. red. L.H. Yonyna]. – M.: Ydeya-Press, Dom yntellektual. knyhy, 2000. – 205 s.
9. Klymkova I.I. Sutnist' ta zmist problemy suspil'no-politychnoho konsensusu / I.I. Klymkova // Naukovi pratsi MAUP. – 2012. – Vyp. 2(33). – С. 48-51.

10. Halkyn A.A. Obschestvennaya stably'nost': nekotorye teoreticheskiye podkhody / A.A. Halkyn // Myrovaya ekonomika y mezhdunarodnye otnosheniya. – 1990. – № 9. – S. 55-67.

11. Herasina L.M. Konsensus yak stratehiya pryumyrennya v polityko-pravovyykh konfliktakh / L.M. Herasina // Ukrayins'kyu sotsium. – 2006. – № 6. – S. 17-24.

12. Lesechko M. Sotsial'na tekhnolohiya i polityka / M. Lesechko, O. Tertyshna // Efektyvnist' derzhavnoho upravlinnya. – 2009. – Vyp. 21. – S. 21-27.

13. Chernyshova M.V. Tolerantnist' yak skladova natsional'noyi ideyi ta natsional'noho interesu suchasnoho ukrayins'koho sotsiumu / M.V. Chernyshova // Humanitarnyy chasopys. – 2012. – №4. – S. 75-81.

14. Skovrons'kyu D.M. Kontseptsiiy sotsial'no-pravovoyi derzhavy ta yikh realizatsiya v suchasnykh umovakh / D.M. Skovrons'kyu // Problemy pravoznavstva ta pravokhoronnoyi diyal'nosti. – 2011. – № 4. – S. 3-9.

15. H'ofe O. Demokratiya v epokhu hlobalizatsiyi / O. H'ofe ; per. z nim. L. Sytnichenko ta O. Lozynskoyi. – K.: PPS – 2002, 2007. – 436 s.

16. Savchyn M. Politychni partiyyi ta vyborchi systemy: sprobny konstytutsiynoyi inzheneriyi u konteksti suchasnoho konstytutsionalizmu / M. Savchyn // Visnyk Tsentral'noyi vyborchoyi komisiyi. – 2008. – № 3 (13). – S. 62-75.

17. Zaslavs'ka O.O. Osoblyvosti instytutsiynoyi teoriiy u vyvchenni politychnoyi komunikatsiyi [Elektronnyy resurs] / O.O. Zaslavs'ka. – Rezhym dostupu: <http://intkonf.org/k-polit-n-zaslavska-oo-osoblyvosti-institutsiynoyi-teoriiy-u-vyvchenni-politichnoyi-komunikatsiyi/>

18. Lypset S. Konsensus y konflikt. Ocherky po politycheskoy sotsyolohyy: Referat / S. Lypset. – M.: YNYON RAN, 1987. – 33 s.

19. Karahioz R.S. Osnovni paradyhmy analizu "konsensusu" v zakhidniy nautsi / R.S. Karahioz // Aktual'ni problemy polityky : zb. nauk. prats'. – Odesa : Natsional'nyy universytet "Odes'ka yurydychna akademiya" : Pivdenoukrayins'kyu tsentr hendernykh problem, 2012. – Vyp. 46. – S. 66-74.

20. Dyuverzhe M. Politycheskye partyy / M. Dyuverzhe ; per. s fr. – M. : Akademicheskyy proekt, 2002. – 560 s.

21. Klymkova I.I. Politychnyy konsensus ta praktyky yoho vtilenniya / I.I. Klymkova // Politolohichni zapysky. – 2012. – № 6. – S. 90-99.

22. Khenkyn S.M. Yspanyya posle dyktatury. Sotsyal'no-politycheskye problemy perekhoda k demokratsiyi / S.M. Khenkyn. – M. : Nauka, 1993. — 127 s.

23. Bohdanovych M.L. Osnovni determinanty diyal'nosti hrup interesiv [Elektronnyy resurs] / M.L. Bohdanovych. – Rezhym dostupu: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej3/txts/POLITICHNI/04-BOGDANOVICH.pdf>.

24. Shmytter F. Razmyshlenyya o hrazhdanskom obschestve y konsolydatsyy demokratsiyi / F. Shmytter // Polys. – 1996. – № 5. – S. 16-27.

Grigor O. O., PhD in Public Administration, Associate Professor, doctoral, National pedagogical university, is the name of M. P. Drahomanov (Ukraine, Kyiv), gileya.org.ua@gmail.com

Problems consensus between state and society based on tolerance and tolerance

The consensus is also the principle, method and technology policy-making based on overcoming differences due to the identification and realization of common interests. Therefore, its validity is not limited to domestic but also on foreign policy processes. Consensus between state and society can be defined as mitigating the conflict between the "lower ranks" and "top" on the principles of tolerance and tolerance. The concept of tolerance designates socio-psychological manifestation of respect and goodwill on human beliefs "other". Tolerance determines the ability of the subject to respond to any adverse factor given the lack of hostility against "not his." This tolerance and tolerance are means of harmonization of interests in a heterogeneous society, a prerequisite for achieving national unity.

Keywords: people, politics, conflict, consensus, tolerance, tolerance.

Григор О. А., кандидат наук по государственному управлению, доцент, докторант, Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова (Украина, Киев), gileya.org.ua@gmail.com

Проблемы достижения консенсуса между государством и обществом на основании терпимости и толерантности

Консенсус одновременно является принципом, методом и технологией принятия политических решений на основании преодоления разногласий вследствие выявления и осознания общих интересов. Поэтому его действие распространяется не только на внутриполитические, но и на внешнеполитические процессы. Достижения консенсуса между государством и обществом может быть определено как смягчение конфликта между «низами» и «верхами» на основе терпимости и толерантности. Понятие

терпимости обозначает социально-психологический проявление уважения и доброжелательности человека по убеждений «другого». Толерантность определяет способность субъекта реагировать на любой неблагоприятный фактор ввиду отсутствия враждебности по отношению к «не своего». Благодаря этому терпимость и толерантность оказываются средствами гармонизации интересов в гетерогенной обществе, предпосылкой достижения общенациональной консолидации.

Ключевые слова: человек, политика, конфликт, консенсус, терпимость, толерантность.

* * *

УДК 321.02:316.3

Макаренко Б.,
кандидат политических наук, здобувач, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

Духовні детермінанти активізації політичної участі особистості

Політична участь здійснюється з метою впливу на процес підготовки, прийняття і реалізації політичних рішень на різних рівнях – місцевому, регіональному, загальнонаціональному. Вона реалізується в широкому спектрі політичної активності суб'єктів політичного процесу і передбачає продукування необхідних цінностей та смислів. З огляду на це політична участь розгортається в системі духовних детермінант політичного розвитку і громадянської самоорганізації. А її гуманістичний вимір найбільш повно розкривається в духовному світі особистості, поєднуючи індивідуальний вимір культури із колективним. В статті політична участь особистості розглядається в системі духовних детермінант політичного розвитку і громадянської самоорганізації.

Ключові слова: людина, політика, культура, освіта, мораль, політична участь, цінності, духовна культура, духовні цінності, духовність.

Політична участь особистості – основна і узагальнююча форма саморозгортання її діяльності в політичній сфері та в царині громадянської самоорганізації. Проблема політичної участі здавна цікавлять дослідники різних країн, намагаючись знайти відповідь на питання, чому людина бере або не бере участь у політиці, які фактори мають вирішальний вплив на вибір тих чи інших форм політичної діяльності, чому індивіди висловлюють свою підтримку або незгоду із будь-якими політичними силами, програмами, інститутами.

Детальний аналіз поняття «політична участь», окреслення поглядів різних науковців на його зміст, проводить В. Бортніков [1]. За думкою вченого, аналіз спроб визначення сутності явища політичної участі, що намагалися дати деякі автори, не дозволяє визнати їх задовільними, так як вони не дають повної картини політичної участі, здатної слугувати основою для її адекватного відображення. Найбільш ґрунтовний теоретичний аналіз згаданого поняття на пострадянському просторі, вважає В. Бортніков, здійснив російський вчений Д. Гончаров, який розглядає політичну участь крізь призму поведінкової (біхевіористичної) парадигми в контексті соціокультурного і структурно-функціонального аналізу сучасного суспільства. Разом з тим, одне з універсальних визначень поняття «політична участь», а саме: «участь охоплює дії, за допомогою яких рядові члени будь-якої політичної системи впливають або намагаються впливати на результати її діяльності», належить американському досліднику Дж. Нагелю. Саме політична система, на його думку, є основним детермінантом визначення участі особистості у політичному житті суспільства [2, с. 6].

Загалом, на думку більшості дослідників, політична участь містить широкий спектр політичної активності, пов'язаний зі специфічним відношенням